

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію І. В. Онопченко
«Ранні дисфункційні схеми як чинник трудоголізму вчителів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 – «Психологія»**

Однією з істотних особливостей сучасного світу є швидка динаміка всіх сфер життєдіяльності людини. Учитель стоїть перед необхідністю безперервної адаптації до соціального середовища, яке постійно змінюється. Від гармонії у професійній сфері безпосередньо залежить стан психічного та особистісного здоров'я вчителя, його можливості вирішувати й долати складні життєві та професійні ситуації, обирати ефективні життєві стратегії, знаходити сенс життя, здійснювати творчу самореалізацію в професії. З огляду на це актуальність теми І. В. Онопченко «Ранні дисфункційні схеми як чинник трудоголізму вчителів» не підлягає сумнівам.

Зупинимось докладніше на основних положеннях дослідження, що характеризують його теоретичне та практичне значення.

Дисертаційне дослідження І. В. Онопченко має чітку структуру: пропорції теоретичних розмірковувань та викладу емпіричного дослідження автором дотримано.

Вступ дисертації містить всі необхідні компоненти: чітко сформульовано мету дослідження, завдання, що ставила перед собою дисертантка, сформульовано об'єкт та предмет дослідження, визначена методологічна та теоретична основа дослідження, представлені методи дослідження, виокремлено наукову новизну отриманих результатів, визначено їхнє практичне значення, показано, де і як були апробовані та опубліковані результати дисертаційної роботи.

Обравши за мету дослідити ранні дисфункційні схеми як чинник трудоголізму вчителів, дослідниця конкретизує її у чотирьох завданнях, які послідовно вирішує.

Матеріали теоретичної частини свідчать про ґрунтовне опрацювання дисертанткою значної кількості наукових праць із досліджуваної проблеми. У першому розділі авторкою здійснено детальний аналіз трудоголізму – феномену, який має амбівалентне пояснення в літературі: як продуктивна копінг-стратегія боротьби із життєвими труднощами та як адиктивна поведінка; чинить негативний вплив на функціонування особистості, а також зумовлює деформацію її особистісних властивостей.

Визначено провідні особистісні риси, які сполучаються із трудоголізмом, зокрема ригідністю, наполегливістю, компульсивністю, нейротизмом, перфекціонізмом, прагненням до досягнень, організованістю, нездатністю делегувати обов'язки. Обґрунтовано важливість факторів дитинства та попереднього досвіду на розвиток трудоголізму в професійній діяльності педагогів як адикції, що пов'язана з іншими професійними деформаціями, зокрема емоційним вигоранням та перфекціонізмом.

У другому розділі автором окреслено методологічні засади дослідження трудоголізму вчителів та визначення предикторів (ранніх особистісних дисфункційних схем) і супутніх проявів трудоголізму (якості життя, психологічного благополуччя, зокрема задоволеністю роботою і шлюбом) у професійній діяльності вчителів. Добір авторкою діагностичних методик забезпечує досягнення і реалізацію поставлених у дослідженні завдань. Важливим завданням, яке було успішно вирішено, постала культурна адаптація опитувальника «Шкала трудоголізму».

Відповідно до завдань емпіричного дослідження, авторкою виділено три рівні трудоголізму, а також три рівні вираженості модальностей трудоголізму (когнітивну, емоційну та інструментальну). Встановлено рівномірний розподіл досліджуваних відповідно до трьох рівнів прояву трудоголізму. Звертає на себе увагу висновок про те, що найбільш вираженими модальностями трудоголізму вчителів є когнітивна та інструментальна.

Третій розділ дисертації присвячено з'ясуванню питання про взаємозв'язок трудоголізму та його модальностей із ранніми дисфункційними схемами,

психологічним благополуччям, якістю життя, задоволеністю шлюбом та роботою. Відсутність лінійних зв'язків між зазначеними феноменами стала поштовхом для пошуку нелінійних (модеративних) зв'язків трудоголізму та різних сфер життя особистості вчителя.

Змістовий аналіз ранніх дисфункційних схем показав подібність природи когнітивної й інструментальної модальностей трудоголізму, а провідними схемами для всіх модальностей є схеми пошуку визнання, високих стандартів, самопожертви, уникнення покарання, некомпетентності й гіперкритичності.

Висновки дисертації свідчать про здатність автора до різнобічного бачення проблеми, до обґрунтованого узагальнення емпіричних фактів і систематизованого їх подання. Основні результати дисертаційної роботи чітко конкретизовані і гідним чином презентують особистий внесок здобувача в наукове бачення ранніх дисфункційних схем в ролі чинника трудоголізму вчителів. Загалом основні положення дисертації є суттєвим внеском в дослідження обраної проблеми, дисертантка має підстави вважати переважну більшість своїх висновків науково обґрунтованими.

Новизна та достовірність наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, мають своїм підґрунтям використання теоретичних здобутків вітчизняних в зарубіжних учених, які досліджували дану проблематику, вісім публікацій авторки у провідних наукових виданнях, та апробацію результатів шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях.

Висновки роботи сформульовано чітко та лаконічно, в них представлені загальні досягнення автора дисертації та її внесок у розв'язання поставленої в дослідженні проблеми. Додатки та список використаних джерел оформлені згідно зі встановленими правилами та містять потрібну довідкову інформацію.

Разом з тим, дисертаційне дослідження І. В. Онопченко, як і будь-яка творча праця, містить окремі дискусійні моменти, зауваження щодо яких сприятиме повнішій характеристиці результатів.

1. Дисертанткою детально розроблено методологію дослідження ранніх дисфункційних схем, встановлено динаміку їх прояву, описано їх вербальне

вираження та зіставлено їх з різними модальностями трудоголізму. Проте у розмаїтті констатацій проявів трудоголізму недостатньо приділено уваги теоретичному осмисленню феномену дисфункційних схем. Зокрема, у першому, теоретичному, розділі роботи дисфункційні схеми розглядаються побіжно, в контексті аналізу здійснених, переважно емпіричних, досліджень. Психологічну ж суть дисфункційних схем як когнітивних моделей сприйняття дійсності або когнітивних спотворень, на наш погляд, розкрито не повною мірою.

2. Одним із завдань дослідження постало моделювання модерації та медіації трудоголізму ранніми дисфункційними схемами. На підставі теоретичного та емпіричного дослідження, детальність якого дозволяє оцінити складність його предмета, дисертантка отримала масив теоретичних та емпіричних даних, обсяг яких цілком достатній для створення й обґрунтування графічної концептуальної моделі трудоголізму як цілісного феномену. Створення зазначеної моделі допомогло б кращому розумінню авторського бачення сутності, специфіки й механізмів предмета.

3. З огляду на актуальність дисертаційної теми, у кінцевому підсумку від роботи очікувалися пропозиції прикладного застосування досліджених фактів, зокрема, створення та апробації комплексу психологічних засобів та методик для групової та індивідуальної роботи з учителями. Нам вбачається методологічно важливими застосування й реалізація такого психолого-практичного підходу в подальших дослідженнях дисертантки.

4. Попри, в цілому, якісне оформлення тексту дисертаційної роботи, маємо зауважити, що в таблицях мають бути чітко і без скорочень зазначені заголовки граф і рядків. У випадку неможливості такого оформлення їх зміст має бути винесено в текст експлікації. Це зауваження стосується таблиць 2.4, 2.5, 2.8, 2.18, 3.1, 3.4.

Проте, зазначені зауваження не спростовують високої оцінки дисертаційного дослідження, а певною мірою доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та теоретичної значущості проблеми, піднятої та розв'язаної в ході проведеного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що за актуальністю, методологічними підходами та методичним рівнем, обсягом проведених досліджень, теоретичним і науково-практичним значенням дисертаційна робота Онопченко І.В. є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, яке демонструє наукову новизну, теоретичне та практичне значення, нові науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати та вирішує актуальне завдання у сфері психології – визначення ранніх дисфункційних схем як чинника трудоголізму вчителів.

Виходячи з викладеного вище, можна зробити загальний висновок, що дисертаційна робота на тему «Ранні дисфункційні схеми як чинник трудоголізму вчителів» є значним внеском у розроблення сучасних проблем психології, як за змістом, так і за оформленням відповідає вимогам п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р., а її авторка, Онопченко Ірина Вікторівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія».

Завідувач кафедри практичної психології Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор психологічних наук, професор

О. М. Лозова

12.01.2021